

LES CRONOLOGIES LUL·LIANES I EL SENTIT PERSONAL D'ALGUNES OBRES DE RAMON LLULL (*)

La personalitat extraordinària de Ramon Llull, prodigiosa en el seu dinamisme i en la seva fermesa d'esperit, traspua molt clarament en les seves obres, especialment en aquelles menys tècniques, amb les quals intenta fer arribar a un públic més ample que el món dels clergues els seus ideals de reforma social i els seus plans per a la general conversió dels infidels. Per això una biografia de Ramon Llull, amb tot i el seu formidable interès per ella mateixa, el té també molt gran com element crític, car en poques personalitats l'home i l'obra es troben tan identificats com en Llull, i en poquíssimes figures literàries els personatges creats per l'escriptor s'assemblen tant a ell mateix. D'ací que en Llull gairebé no es pugui parlar de desdoblament de l'home i l'escriptor, car l'un i l'altre estan estretament identificats. Tenint esment que la vida de Ramon, a partir dels trenta anys, fou posada tota sencera al servei d'un ideal altíssim, per a assolir el qual renuncià absolutament a tot; que al servei d'aquest ideal passà fadigues i aventures perillósíssimes, que només podia emprendre un home del seu tremp; que cercà el martiri; que fou maltractat pels infidels i menyspreat i escarnit per molts cristians, i que aquesta vida atzarosa, de lluita contínua entre un ideal i una realitat en pugna, li ocasionaren greus crisis, hom comprendrà que la diferència que pugui haver-hi en la cronologia de les seves obres interessa de manera molt diferent que si es tractés d'una personalitat de vida poc accidentada, per a la qual deu anys

(*) NOTA DE LA REDACCIÓ: Quan el Dr. Pere Bohigas escriví aquest article, desconeixia els estudis sobre la datació del *Libre de Blanquerna* del Dr. RUDOLF BRUMMER, *Zur Datierung von Ramon Llulls «Libre de Blanquerna»* (ESTUDIOS LULIANOS, vol. I, fasc. 2, a. 1957, pàgs. 257-260) i del Dr. SEBASTIÀ GARCIA PALOU, *El «Liber de quinque sapientibus» del Bto. Ramón Llull, en sus relaciones con la fecha de composición del «Libre de Blanquerna»* (ESTUDIOS LULIANOS, vol. I, fasc. 3, a. 1957, pàgs. 377-384).

més o menys significarien tan sols la naixença d'alguns cabells blancs i prou. Però aquest no fou el cas de Ramon.

El P. M. de Iriarte, en un seu estudi sobre la caracterologia de Llull, el classifica entre els temperaments ciclotímics, subjectes a alternatives d'animació i depressió. "Toda su vida —diu— va jalonada por *oscilaciones periódicas*: animación y abatimiento, tensión y relajación, excitaciones y calmas, tristezas y alegrías, y no en formas medias, que todo el mundo sufre, sino con tan acusado acento, con tan vivas resonancias emocionales, que vienen a trazar un perfil inequívocamente definido." (1)

La seva forma de conversió, àdhuc admetent amb el P. Iriarte (2), que no fou tan sobtada com ens pinta la vida coetània, té un caràcter de totalitat que fa pensar amb la de Sant Pau (3), Abans de la conversió, Llull havia d'ésser una d'aquestes naturaleses desbordants, sense aturador, per a les quals la voluntat i l'acte gairebé es confonen. Amb la conversió canvià l'objecte de la vida de Llull, però no canvià l'home. L'home terrenal cedí el lloc a l'home de Déu; no a un home qualsevol sinó a un apassionat apòstol. Llull s'imposà aleshores una missió immensa i difícil, que el seu abrandament l'hi feia veure fàcil. Admira la tenacitat amb què durant cinquanta anys mantingué uns ideals que a la major part dels seus contemporanis semblaven quimèrics.

Després de la conversió, passà nou anys d'estudi, durant els quals degué gestar la seva obra. Al cap de deu anys es retirà al Puig de Randa, on cregué rebre la inspiració divina del seu art. Es trobava als volts de la quarentena i començà aleshores la seva producció, realment ingent, que alternà amb continuats viatges a les corts reials, a la del Papa, a la universitat de París, als països d'infidels, a Orient, a capítols generals dels ordres mendicants, per tot arreu en una paraula. La seva vida és veritablement de vertigen. Entremig de tanta agitació, els llibres es multipliquen. El primer que porta data és la *Taula general* acabada el 13 de gener de 1294. Els anteriors no foren datats per Ramon i han estat distribuïts al llarg dels vint i tants anys que s'escolen des del 1271 o 1272 (quan cregué rebre la inspiració divina), d'acord

1. *Genio y Figura del iluminado maestro B. Ramón Lull*. Madrid, "Arbor", 1945, p. 11.

2. Ob. cit., p. 20.

3. CARRERAS ARTAU. J. y T., *Historia de la Filosofía Española*, I, p. 260.

amb les cites que uns llibres fan dels altres, d'acord amb les al·lusions a fets susceptibles d'ésser datats i amb indicacions de la *Vida coetània* o d'antics catàlegs. El que es sabia o es creia més probable, fou exposat, degudament compulsat, per Salvador Galmés, en *El dinamisme de Ramon Llull*, estudi aparegut en 1935, (4) que ha esdevingut cèlebre, tant per la viva semblança que ens fa del Doctor il·luminat, com per la ciència que son autor hi posà. En aquest opuscle, Galmés es fa ressó de la tradició dels anteriors biògrafs de Llull. La seva carrera literària començà tard, cap els quarenta anys. Són d'aquesta primera època el *Llibre del gentil*, el *Llibre de Contemplació* i la *Doctrina pueril* i un conjunt d'obres científiques, de caient menys literari. Mn. Galmés fa seguir després un període de tres anys (1280 - 1282), segons ell "històricament mal d'aclarir i de classificar", acabat el qual Ramon residí uns dos anys seguits a Montpeller. Dintre d'aquets anys, relativament reposats, situa Galmés la redacció del *Blanquerna*, quan son autor passava poc dels cinquanta anys. Hom parla després d'un viatge a París en 1286 i d'un altre que compren els anys 1288 - 1289; aquest darrer, segur. Galmés relaciona la redacció del *Fèlix* amb aquets viatges i el P. Batllori data més concretament aquesta obra en 1289. "*En tristícia e en languiment estava un hom en estranya terra*, e fortment se meravellava de les gentes d'aquest món, com tan poc coneixien e amaven Déu. ... Aquest home plovara e planyia com Déus en est món ha tan pocs amadors ... E per ço que sia conegut, amat e servit, fa aquest *Llibre de meravelles*." Aquestes paraules, els biògrafs les apliquen al mateix Ramon Llull, estant a París. Segons la *Vida coetània*, Ramon Llull llegí el comentari de l'*Art general* per especial manament del canceller Bartol, nomenat el Desembre del 1288. La lectura no tingué èxit i d'ací vingué la tristesa de Ramon. Les paraules del pròleg són, doncs, segons Batllori, un nou indicatiu que el *Llibre de meravelles* fou escrit el 1289 i no el 1286. (5) Diu Galmés que en aquesta obra i en l'*Art inventiva* que publicà tot seguit, ja hi ha alguna al·lusió velada a l'acusació de folia que li feien els seus detractors (6). Segons aquest autor, a l'agost de 1290 acabà l'*Art amativa*, "tractat de filosofia mística de l'amor, areny al principi i convertit després en verger on esclaten, belles i enceses, roselles líriques ben germanes de la floració roent

4. En *Miscel·lània Lul·liana*, pp. 56 ss.

5. *Obres essencials*, I, pp. 313-314.

6. *Dinamisme*, p. 75.

del *Llibre d'amic e amat*" (7). *L'Art amativa* anà seguida del *Llibre de Sancta Maria* i de l'*Arbre de Filosofia*. Es tracta d'un període molt fecund de la producció lul·liana. Passarem per alt les obres que aleshores escriví i els fets principals de la seva intensa activitat i recordarem tan sols la intensa crisi de Gènova, un veritable xoc psíquic, que experimentà el 1293. Aquest episodi interessantíssim de la vida de Llull ha estat referit amb detall per la *Vida coetània*. El fet en síntesis es redueix a un moment de covardia que sentí Ramon a punt d'embarcar-se cap a Berberia, quan ja ho tenia tot preparat i fins els llibres al vaixell. Degut a la por que sentí, no s'embarcà, la qual cosa li produí després una vergonya i una angúnia tan grans, que de resultes d'això estigué greument malalt, temé per la seva condemnaió, tingué visions, i no havent obeït cegament el que les visions li comandaven, augmentà la seva agitació en tal forma que es plantejà el dilema de si era preferible salvar-se, perdent els seus llibres, o condemnar-se, salvant-los. Llull optà per la segona solució; però tot acabà quan recobrà la salut i emprengué el viatge. Tot plegat un extraordinari conflicte íntim, que ell mateix es creà, exagerant-se de fairsó insòlita l'abast d'un moment de feblesa. Les conseqüències d'això foren una gran malaltia, al·lucinacions, el dilema tràgic que degué lacerar el seu esperit. Tot acabà amb el recobrament de la calma, tan bon punt recobrà la sanitat i es posà camí d'Àfrica. Conflictes d'aquesta mena no els hauria tingut una natura sense les reaccions violentes de Ramon, les quals, en plena virilitat, originaren la seva conversió apassionada, acompanyada de visions, de la total renúncia del món, i de la imposició a si mateix d'una missió heroica, que serví sempre sense desmai. Però aquest ideal que per la seva mateixa puresa frisava en la quimera, havia de produir-li també desenganys. Ens hem referit al del seu ensenyament a París. Mn. Galmés, n'assenyala un altre, trenta anys després de la seva conversió, el que inspirà el seu *Desconhort*, que fa coincidir amb l'any 1295. L'any anterior havia tingut lloc l'abdicació de Celestí V, i en aquell any l'elecció del seu successor Bonifaci VIII, a qui Llull exposà els seus plans. Segons la *Vida coetània*, veient que res no obtenia seguint la cort papal, tornà a Gènova i després a Mallorca. A l'any següent, 1296, acaba l'*Arbre de la ciència*, el pròleg del qual, semblantment al de *Fèlix*, tradueix un moment d'intensa tristesa: "*En desconhort e en plors estava Ramon sots un bell arbre, e cantava son*

7. *Id.*, p. 76.

*desconhort per ço que alleujàs un poc sa dolor, la qual havia per ço car no podia haver acabat en la cort de Roma lo sant negoci de Jesucrist. E mentre així estava desconhortat en una bella vall abundosa de moltes fonts e de bells arbres, un monge venia per aquella vall, e oí cantar Ramon. E car lo cant era dolorós e piadós, següent la veu, venc tro al loc on estava Ramon. El monge interrogà Ramon i aquest li contestà: "són desconhortat, car no puc aportar a fi ço que tant he desirat e en què he treballat trenta anys ha passats e encara car mos llibres són poc presats, ans vos dic que bolts hòmens me tenen per fat car m'entremet d'aïtal negoci..." Aquestes paraules ens han de recordar per força els primers versos i altres del *Desconhort*:*

"Déu ab vostra vertut, començ est *Desconhort*,
lo qual fac en xantant, per ço que me'n conhort..."

Deixant de banda altres obres de menys envergadura literària, el 1298 acabà l'*Arbre de Filosofia d'amor*, que dedicà al rei de França, estant a París. Aquesta estada a París es perllongà fins l'any següent i resultà tan infructuosa com les anteriors. A aquesta nova defecció hom atribueix els versos tan personals del *Cant de Ramon*.

Llull tornà a Mallorca vorejant ja la setantena. Li restaven encara quinze anys de vida, durant els quals, amb tot i la seva edat ja provecta i el seguit de desenganys que havia experimentat, el seu zel apostòlic no defallí. Continuaren els viatges, les disputes amb els infidels, els nous llibres. El seu zel es renovava a cada nou contratemps. A l'any 1300 féu un viatge a Xipre i a finals de l'any següent passà a Armènia, "viatge fantàstic, veritable fruita de foll", segons expressió de Mn. Galmés (8). Mentre residia a aquests països orientals encrigué la *Rethorica* nova i altres obres, i durant el retorn a Mallorca, el 1302, per mar, els *Mil Proverbis*. A l'Octubre del 1303 és a Montpeller, "en febre literària" també, segons Mn. Galmés. Allí era encara a l'abril del 1305. Pel juny d'aquest any tingué lloc l'elecció del papa francès Climent Vè, i amb aquest motiu una rebrotada d'esperances en el cor de Ramon, un altre seguit de llibres i noves decepcions. Tornà a Mallorca, des d'on passà a Berberia, segons hom suposa, en 1307. El rei de Tunis l'expulsà del país, per la qual cosa s'embarcà en una nau que anava a Pisa, la qual naufragà prop de terra. Amb aquesta ocasió Llull perdé tots els seus llibres. A Pisa fou molt ben rebut, i "aquí

8. *Dinamisme*, p. 85.

—diu Mn. Galmés— (9) el seu dinamisme torna a prendre un to trepidant en acceleració creixent.” El programa de conversió dels infidels és sempre constant en el seu esperit, com ho demostren prou els seus viatges, les seves gestions i alguns dels seus títols: el *Liber de fine*, sobre la conquesta de Terra Santa i la *Petitio Raimundi pro conversione infidelium*, del 1305; la versió llatina de la *Disputatio Raymundi christiani et Hamar sarraceni*, del 1309; el *Liber de acquisitione Terrae Sanctae*, del 1309. Llull no perdé mai la fe en l'eficàcia del seu programa i dels seus mitjans per assolir-lo. El 1310 era a París i des de l'octubre d'aquest any, diu Mn. Galmés, “aquesta producció parisenca pren un ritme més normal i accelerat, d'una obra cada mes, i algun dues, i àdhuc tres, com el febrer i l'agost”. Es de l'esmentat any el *Liber de natali pueri Ihesu*, que oferí als reis de França.

A l'any següent tingué lloc el concili de Viena de Delfinat, on acudí Ramon a presentar el seu programa, que fou, al menys en part, pres en consideració. Durant el camí envers Viena situa Llull la seva caustica *Disputatio clerici et Raymundi phantastici*, en la que, davant de les mofes del clergue acomodaticí, desitjós de bona vida, Ramon fa aquesta declaració impressionant: “nunc senex sum, nunc pauper sum, in eodem proposito sum, in eodem usque ad mortem mansurus, si dominus ipse dabit.” (10) D'aquesta mateixa època és el poema *El concili*, vibrant i ben diferent de to del *Desconhort* i el *Cant de Ramon*, que tan bé ens han fet sentir els desencisos de Ramon. Els quatre anys que seguiren els passà entre Mallorca, Messina i Tunis. Seixanta quatre obres pertanyen a aquesta època, entre les quals hi ha el *Libre de consolació d'ermità* amb un pròleg que ens presenta el mateix Ramon, “trist i consirós”, d'algunes altres obres.

Els fets que fins ací hem recordat, són prou coneguts i ens hauríem pogut estalviar d'assenyalar-los. Però no ho hem fet perquè l'anterior relació, en les seves línies generals, constitueix l'esquema del *curriculum vitae* lul·lià, que podriem anomenar tradicional. Els escrits s'hi distribueixen de tal manera que hi veiem una primera època amb un conjunt d'obres de marcat caràcter personal, literari i filosòfic, que contenen tot el que és essencial de l'esperit i de l'obra lul·liana. Segons la cronologia anterior, en la producció d'aquesta primera època, figuren

9. *Dinamisme*, p. 89.

10. *Disputatio clerici et Raymundi phantastici* (“Wissenschaft und Weisheit”, II, 1935, p. 311.

dues obres cabdals en llengua catalana: el *Llibre de contemplació*, escrit vers els 40 anys, i el *Blanquerna*, poc després d'haver tombat la cinquantena. En aquestes obres no apareix el Ramon afligit pels desenganys que ja es manifesta en el pròleg del *Fèlix*, escrit vers els 57 anys, en el de l'*Arbre de la ciència*, vers els 64, i en forma desolada en el *Desconhort*, del mateix any que l'obra anterior. Aquesta cronologia, però, ha estat posada en interdicte, pel que fa a dues obres molt representatives de Llull —*Blanquerna* i *Desconhort*— des que Mn. Josep Tarré publicà en 1942 el seu article *Los códices lulianos de la Biblioteca Nacional de París* (11), article que en aquell moment semblava revolucionari i que malgrat el seu desmanegament, ha causat un impacte molt fort en tot el que des d'aleshores s'ha fet sobre l'obra literària lul·liana. Diu Mn. Tarré textualment: "Durante los dos primeros años del pontificado de Bonifacio VIII (1295 - 96), Ramón Lull residió en Roma. Después en Montpellier escribió el *Libre d'Evast e de Blanquerna*. Luego se trasladó a París. Allí un conocedor de la lengua de occ, probablemente Pedro de Limoges, tradujo al francés el nuevo libro, la obra maestra de Ramón Lull. En esta obra toma un inesperado desarrollo la personalidad del eremita Blanquerna, del *Libro de las Maravillas* y del *Super Psalmum Quicumque*; porque el autor aplica al simple eremita, en el conjunto y en muchos detalles, el extraordinario *curriculum vitae* de Pedro de Murrone, en particular su origen de padres ejemplares, sus contrariados deseos de vivir completamente apartado del mundo, su dignidad monástica, su elevación al supremo pontificado, su renuncia y su retiro a la soledad." (12) Afegeix encara Mn. Tarré que l'episodi del c. 90, de *Blanquerna* en el qual el cardenal "qui tollis peccata mundi miserere nobis", nomena un procurador encarregat de fer complir la voluntat dels morts, reflecteix un fet de la vida de Llull (13); i que l'episodi del c. 92, en el qual un rei desheretat es plany davant la cort del papa, on es consolat per un cardenal, i després el papa i els cardenals tracten de la restitució del seu tron, es refereix a Jaume II de Mallorca, el qual, havent estat desposseït pel comte-rei Alfons II, fou restablert en el seu regne pels bons oficis de Bonifaci VIII, en 1295. Com hom veu, Tarré considera que determinats episodis de l'època de Llull, entre els quals n'hi ha un de sonat, —el de la

11. En "Analecta Sacra Tarraconensia", XIV, 1941, pp. 155-182.

12. Loc. cit., XIV, p. 159.

13. Id., p. 159, n. 5.

renunciació del papat per Celestí V— han d'haver estat la font dels capítols del *Blanquerna* que s'hi assemblen, i fa dependre, doncs, la data d'aquesta obra de la dels esmentats esdeveniments.

Cal reconèixer que l'opinió de Mn. Tarré, expressada, com hom pot veure en el passatge transcrit, en una forma apodíctica, que ens podria fer pensar que també es basa, com els principis lul·lians, en raons necessàries, ha tingut èxit; tant, que per conciliar les dates dels fets històrics alludits en l'obra que poden estar en pugna amb les dates de Mn. Tarrés, Jordi Rubió ha pensat que el *Blanquerna* ha estat fet en diverses etapes, *abans i després de la renúncia de Pere de Murronne*, opinió que ha estat plenament acceptada per l'anotador del *Blanquerna*, Dr. Andreu Caimari (14), i no ha estat tampoc rebutjada, per bé que l'hagi sostinguda amb menys calor, pel seu recent prologuista Joan Pons (15).

En el c. 65 del *Blanquerna*, corresponent al llibre II, hom diu que el rei Jaume de Mallorca, "noble rey savi... ha ordenat que XIII frares menors studien en aràbich en un monestir apellat Miramar... e a'ls provehits a lurs necessitats, e com sabran l'aràbich, que vagen honrar, per licència de lur general, lo fruyt de nostra Dona..." No és fàcil que aquestes ratlles fossin escrites entre Gener de 1286 i Juny de 1295, per haver estat Jaume II absent de Mallorca durant aquests anys, en què l'illa fou ocupada per Alfons II de Catalunya, III d'Aragó. El monestir de Miramar, fou fundat vers 1275. La butlla pontifícia, aprovant-lo, és de 16 de Novembre de 1276. En 1292 obtingué noves confirmacions dels comtes-reis Alfons II i Jaume II. El 19 de Març del 1300 aquesta comunitat fou extingida i Miramar era retornat al monestir de La Real, al qual pertanyien els terrenys (16). L'allusió del *Blanquerna*, doncs, no contradiu obertament la data de Mn. Tarré, per bé que sembli avenir-se molt millor amb la data més antiga, per tal com respira una confiança que no semblaria compaginar-se bé amb una institució decadent. I el mateix podríem dir dels versos del darrer capítol, versos també esperançats, que de cap manera ens fan pensar que siguin obra d'un home decebut.

14. *Llibre d'Evast e Blanquerna*, IV, p. 67. Barcelona, 1954 (Els Nostres Clàssics, vol. 75).

15. *Obres essencials*, I, p. 116.

16. R. D'ALÓS, en la seva edició de *Poesies*, p. 146. Barcelona, 1925. (Els N. C., vol. II); CAIMARI, *Blanquerna* (ed. E. N. C.), IV, 50-51).

En els caps. 86 i 90 hom parla de sengles capítols generals dels predicadors, celebrats respectivament a Bolonya i Montpeller. El segon és identificat per la majoria de biografs amb el de 1283, mentre Tarré l'identifica amb el de Montpeller de 1294 (17); del primer no en parlen ni Caimari ni Pons, recents anotadors del *Blanquerna*; però R. d'Alós, en les seves notes al *Desconhort* (18) identifica els tres capítols de dominicans als quals Lluïl diu en aquesta obra, que assití, al de Montpeller, de 1283; Bolonya, 1285; París, 1285. Per aquesta banda, doncs, tampoc no hi ha conflictes de cronologies, sinó la possibilitat d'acceptar dates diferents per identificar les al·lusions a fets històrics que es troben en el *Blanquerna*.

Caimari en l'extensa nota corresponent al c. 96 (19) acut a la crítica interna per reforçar l'opinió de Rubió sobre les etapes diferents de la redacció del *Blanquerna*. Segons Caimari el capítol 115 i darrer del *Blanquerna* és fora de lloc i només té sentit si se'l posa després del c. 77; però potser també la presència del c. 115 en el lloc on es troba és susceptible d'una interpretació diferent de la de Caimari. Examinem breument els fets. En el c. 48 *Blanquerna* tot cercant lloc a posta per a l'hermitatge troba un joglar que es plany de la manca de valor en els homes, per la qual cosa vol fer un sirventés, dient mal de valor. Mentre *Blanquerna* es preparava per explicar què és valor al joglar, troben l'emperador, que anava perdut i famolenc pel bosc. Tots tres s'ajunten i tot anant de camí troben el palau de Valor, on tan sols pogué entrar *Blanquerna*. En sortir-ne, aquest explicà al joglar i a l'emperador el plany de Valor per la poca estimació en què el tenen els homes, i l'emperador fa el vot de restaurar Valor i de fer un ordenament de l'imperi. "D'aquest ordenament vuyll fer un libre, e aquest juglar e molts d'altres vull trametre per lo món, per ço que recomten valor en les corts on és blasmada... No vull que prenguen re de null home, mas de mi tot sol, per ço que pusquen mills ésser loadors de valor." L'emperador promet que quan els seus fills puguin governar, renunciarà l'imperi i se n'anirà a servir Déu a l'hermitatge de *Blanquerna*.

El Joglar de Valor reapareix en el c. 78, quan la séu apostòlica era vacant i el bisbe *Blanquerna* havia anat a trobar un cardenal per tal de recomanar-li la prompta resposta a unes qüestions que havia fetes.

17. A.S.T., p. 159, n. 10.

18. *Poesies*, p. 160.

19. *Blanquerna*, IV, pp. 67 ss.

Fou aleshores que es presentà el Joglar de Valor al cardenal i li explicà la mena d'home que era Blanquerna i com s'havia trobat amb ell i l'emperador, "e en aquell loch preposà mon senyor l'emperador ésser son companyó, si havia ordenat son emperi, i si son fill era tant crescut que pogués e sabés regnar." El joglar ignorava aleshores tota la carrera eclesiàstica de Blanquerna, a qui encara creia a l'ermitatge, i cantava cançons "de nostra dona santa Maria" que havia fetes l'emperador, i diu que aquest "*ha fets diversses juglars qui vagen per lo món* e qui sien procuradors de Valor". En aquest capítol no es diu que l'emperador s'hagués fet ermità.

Respecte al cap. final 115, em fa l'efecte que fou compost al final de l'obra, reprenent un fil que havia quedat sense lligar. Dintre d'aquest capítol hi ha efectivament unes paraules, que sembla que podrien ésser l'explicít de l'obra, però tot seguit diu l'autor que "retorna lo conte al emperador que Blanquerna atrobà en lo boscatge. Lo qual emperador hac ordenat son emperi per ço que'y retornàs Valor, e lexà son emperi a son fill, al qual hac fet. I. libre de *Doctrina de princep* en son regiment de son alberch e de sa persona e de sa terra; e après totes coses, desenparà lo món e anà cerchar Blanquerna..." Aquestes paraules reprenen el fil del c. 48, ja que en el 78 el Joglar de Valor es limita a recordar fets esdevinguts anteriorment. Es més, si Blanquerna havia abandonat la vida heremítica, no hi havia motiu perquè l'emperador anés a acompanyar-lo a l'ermitatge, tal com es proposà en el c. 48. Això em fa desconfiar que el c. 115 pogués ésser el final d'un primitiu *Blanquerna* que hagués acabat abans d'assolir el protagonista la dignitat apostòlica. Es cert que el c. 115 resta quelcom desdibuixat, fet que pot justificar la sospita de Caimari, però les consideracions anteriors resten valor a aquest fet. El retorn de Blanquerna a l'ermitatge dóna ocasió a l'emperador d'anar-se a ajuntar amb ell, i a Llull d'acabar la seva gran novel·la amb el bell poema *Sènher ver Déus, rey gloriós*, tan pròxim d'inspiració i d'esperit als passatges del llibre que parlen il·lusionadament de Miramar.

Tots aquests arguments tindrien una força molt més gran per situar la redacció del *Blanquerna* entre els anys 1283 i 1285, si aquesta data no fos simplement conjectural. Aquest fet, però, ens obliga a no excloure altres conjectures, com la de l'enyorat amic Mn. Tarré. Ara, el que em sembla necessari fer constar, —car al meu entendre es basa en lleis elementals de la creació literària—, és que no és necessari que hagués abdicat el papat Pere de Murrone, per fer possible l'abdicació del papa

Blanquerna. L'actuació d'aquest es justifica en l'ordre mateix de la novel·la. El pròleg diu que "a significança de les cinch nafres les quals nostre senyor Déu Jesu Crist prengué en l'arbre de la vera creu... volem departir aquest libre en cinch llibres, per dar doctrina y regla de la manera segons la qual són significats en aquest libre cinch estaments de gents... Lo primer és del estament de matrimoni; lo segon és del estament de religió; lo tercer és del estament de prelatura; lo quart és del estament del apostolical senyoriu, que és en lo papa y cardenals; lo sinqué estament és de la vida heremitana." El pas de Blanquerna pels diversos estats també té una justificació sòlida. Quan abandona el món se'n va a l'ermitatge; però, fent aquesta vida, uns monjos el requereixen perquè entri en religió. Blanquerna té els seus dubtes, però finalmente es decideix "per ço cor cogità que més de servey podia fer a Déu en lo monestir que en l'ermitatge... *E speranza lo metia en consolació e en fiança que temps puria sdevenir que el seria ermità a en la vida que tant desirava*; e prudència li demostrava que la vida que hauria en lo monestir, li faria a justícia multiplicar santedat de vida ermitana." (20) Molt més endavant, quan des del papat ha acabat la seva gran reforma, "Blanquerna papa envellí —ens diu l'autor— e remembrà lo desig que solia haver de ésser en vida ermitana." (21) Els cardenals posen objeccions al projecte, però Blanquerna finalment els convenç perquè "en tan gran perfecció eren venguts los cardenals per los uficis de *gloria in excelsis Deo*, que d'aquí en avant no's podia destruir aquell ordenament, *e majorment per regiment d'altre apostoli elet per la art on fo eleta l'abadesa Natana*." (22) El *Blanquerna* és una gran utopia, on és descrita una reforma que compren tots els estaments socials. En molts aspectes, per no dir en tots, *Blanquerna* és l'*alter ego* de Ramon Llull. La seva vocació el duu a l'ermitatge, car aquesta forma de vida és la que millor li permet contemplar Déu, però el bé del pròxim el treu de l'ermitatge i el porta altra vegada a la vida activa. Llull, quan abandonà el Puig de Randa, començà una vida de continuats viatges per tal de convèncer els poders del seu temps, de la necessitat de la croada i de l'organització de la conversió dels infidels; *Blanquerna*, primer fent d'abat, després de bisbe, i finalment de papa, fa una reforma moral, més que social, de tots els esta-

20. C. 55. Ed. Galmés (E.N.C.), I, p. 287.

21. Id., c. 96. Ed. cit., II, p. 251.

22. Id. id., p. 252.

ments. Acomplerta aquesta gran obra, torna a l'ermitatge per contemplar en Déu, la cosa del món que més li abellia. Al final, com un toc de clarí, Llull torna a fer sortir el Joglar de Valor, perquè canti el seu cant de croada, obra de l'emperador, que és una crida a l'obra de conversió dels infidels, per la qual Llull tant lluità durant la seva llarga existència.

Cal fer remarcar també que el *curriculum vitae* de Blanquerna en certs punts és molt diferent del de Pere de Murrone. Aquest, per pusilanimitat o per humilitat, deixà el papat molt poc després d'haver estat anomenat, perquè es sentia impotent per soportar una càrrega tan feixuga. En canvi Blanquerna, un cop elegit, no es féu enrera, ans tot el contrari, emprengué valentament una obra reformadora, com ho havia fet abans en les seves anteriors dignitats. Crec sincerament que el *Blanquerna* hauria quedat mancat sense els llibres de l'estat apostòlic i del retorn a l'ermitatge, i, per bé que m'inclino a assignar-li la data més antiga, en cas de no acceptar-se aquesta opinió, l'altra alternativa que em sembla més probable, no és la refundició o l'afegiment, —que, d'haver-se fet, segurament hauria hagut de modificar profundament alguns passatges, i rectificar el pla de la novel·la— sinó el canvi de data per a tota l'obra. Tant amb una com amb l'altra data, la meua modesta opinió és que l'obra ha tingut sempre un final semblant a l'actual.

L'examen del *Desconhort* ens duria a conclusions semblants a les del *Blanquerna*. El problema de la datació depèn en gran part de la interpretació dels versos 655-56:

“segons que a Miramar ha estat ordenat,
e haja'n consciència qui ho ha afollat.”

Si per *afollar* entenem la supressió del monestir, no hi ha dubte que la data de 1305 és preferible a la de 1295, amb tot i que aquest poema sembla al·ludir en el pròleg de *l'Arbre de la ciència*, obra datada en 1295; però si a l'esmentat mot pot donar-se-li un sentit menys absolut i es pot referir simplement a un estat d'esllanguiment i d'ineficàcia, aleshores la data més antiga fora preferible. Respecte a aquest problema recordarem que la data de 1295 figura en algun manuscrit (23) i que ja Ramon d'Alós, en la seva edició de *Poesies de Ramon*

23. TARRÉ, Ob. cit., p. 161, n. 12.

Llull (24), admet aquesta data, “malgrat de trobar-hi alguna dificultat, *no insuperable*, però” El seu darrer editor Josep Romeu (25) accepta “en principi” la data de 1305.

El problema, però, de datació d'obres com el *Desconhort*, i el *Blanquerna*, porta sens dubte a reflexions d'un ordre diferent. En el *Desconhort*, Llull ha desfogat, l'amargor que omplia el seu cor, per la indiferència o el sarcasme amb què eren acollits els seus generosos projectes i, per consegüent, és fàcil encabirl-lo en les successives crisis de depressió que tingué Llull cada vegada que es sentí derrotat. El *Blanquerna*, en canvi, és obra que amb tot i els passatges d'aflicció per la vida que duen els homes, allunyada de Déu, tema general de tot l'opus lul·lià, té en el fons l'alegria coratjosa dels qui accepten amb fe una missió herocia, encara que sigui a costa de llur sacrifici personal. Els passatges on apareix Ramon lo foll, desdoblament del propi Ramon Llull, ens demostren prou bé amb quina seguretat d'ell mateix i amb quina fermesa de fe, el nostre gran missioner abraçava la folia de la creu, segur que aquesta folia davant de Déu era saviesa (26). I el que és extraordinari en Llull i voldríem remarca-ho, és que aquesta confiança tornava a renèixer en ell després de cada crisi. ¿Una obra com l'*Arbre de Filosofia d'Amor*, que tant s'assembla al *Llibre d'Amic i amat*, incorporat al *Blanquerna*, fóra explicable sense aquesta fe incommovible que reviscolava l'esperit dinàmic de Ramon Llull, a desgrat dels fracassos i de les crisis de desencoratjament? ¿I encara més endavant, a la ratlla de la vuitantena, no tornarà Ramon a encoratjar tothom amb els versos esperonadors del *Concili*? Si en altres escriptors hom aprecia una curva depressiva de la joventut a la vellesa, i hom pot seguir gradualment el solc que l'experiència i els desenganys han deixat en llurs obres, en Llull hom veu sempre una superació de les crisis, perquè per temperament reaccionava sempre després dels fracassos. Ens semblen justíssimes les següents paraules d'Andreu Caimari: “La resolució consegüent als seus fracassos és estímul de noves produccions... Per això és difícil constatar el lloc i el temps de moltes de les seves obres indatades, recolzats només en la tranquil·litat o desassossec expressat en elles per un home com ell, que mostrà toda la vida una profunda i pendular vacil·lació anímica i afectiva” (27). Per Llull, efectivament,

24. P. 156.

25. *Obres essencials*, I, p. 1280.

26. *Blanquerna*, caps. 79-83.

27. *Obres essencials*, I, p. 1147.

no és vàlida la divisió d'obres de joventut i de vellesa, guiats exclusivament pel grau d'il·lusió o de decepció que s'hi troba, i això contribueix evidentment a fer més dubtosa la tria entre les diverses possibilitats que les diferents cronologies ofereixen. Si ens decantem per un *Blanquerna* primerenc, acceptant parcialment l'opinió del nostre mestre Jordi Rubió, (28), és perquè les al·lusions a fets històrics positius —no les al·lusions disfresades o les suggerències hipotètiques, com les dels capítols 90 i 92 assenyalades per Tarré— ens porten més aviat endarrera que endavant, però no per uns caràcters d'edat més o menys accentuats, que en l'obra de Llull no han deixat mai una petja contínua. L'ardor juvenil es reviscolava després de cada prova, per amarga que fos.

PERE BOHIGAS

Barcelona

Biblioteca de Catalunya

(Biblioteca Central)

28. *Historia general de las Literaturas hispánicas*, I, p.